

Hebrew Writers Association in Israel

אפילוג ל"תמול שלשום"

Author(s): ש"י עגנון

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. / 1971), pp. 212-213 שבט תשל"א פברואר

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23865946>

Accessed: 24-04-2018 09:35 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

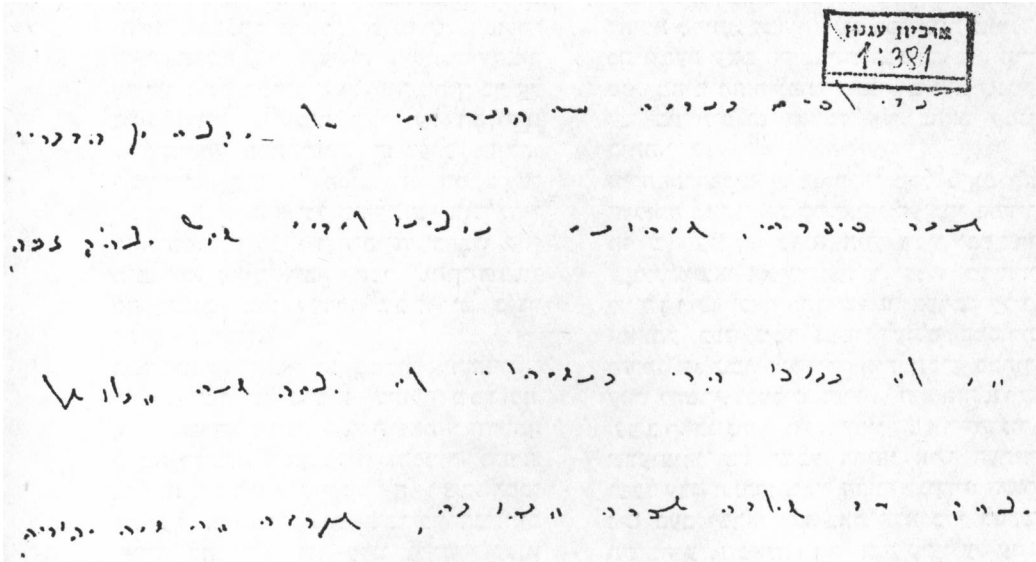
Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

ש"י עגנון : אפילוג ל"תמול שלשום"

נמצא בעובונו של המספר, בכתב-ידו *

"כדי לסיים בנחמה חוזר אני על מקצת מן הדברים שכבר סיפרתי, שמתוכם נמצינו למדים שאף יצחק זכה, אם לא בגופו הרי בנשמתו. לא יצאה שנת אבלו של יצחק עד שילדה שפרה אשתו בת, שקראה את שמה יהודית, על שם אמו של יצחק וזכתה בת זו בגדולתה לקיים את שביקש אביה לעשות. אתה מוצא, אחר המלחמה נשתנו קצת דעותיהן של ישראל וראו שאין פליטה לישראל אלא בארץ ישראל. התחילו עולים ובאים ועושים יישובים חדשים. ולא אנשי חוצה לארץ בלבד אלא אף כמה מגידולי ארץ ישראל נתנו דעתם על עבודת האדמה. ולא אנשים בלבד אלא אף בנותיהם. בין הבנות הללו אתה מוצא את יהודית בתו של יצחק בתה של שפרה.

ועכשיו נחזור על שאר דברים שמצאו את יהודית. באותה הקבוצה שעשתה יהודית נמצא עלם חמודות גדעון בנו של ירקוני בנה של סוניה. ראו זה את זה ונתחבבו זה על זה. פעם אחת באה סוניה לבקר את בנה, ראתה את יהודית, ועדיין לא ידעה סוניה שגדעון משוך אחר יהודית וכשהיתה סוניה רואה את יהודית היתה תמיהה על עצמה. יודעת היתה שלא ראתה אותה עד שבאה לקבוצה ואף על פי כן דומה עליה שהיא יודעת ומכירה ויותר שהיתה מבטת בה יותר לכה נמשך אחריה.

בלילה שכבה לה סוניה על מטתה וזכרה דברים שזו שנים הרבה לא זכרה אותם, משום שטרודה סוניה בשדה ובגינה ובלול ובביתה וכשהיא שוכבת לישון נופלת עליה שינה ובקושי מספקת לחשוב על דברים שמתבקשים לעשות למחר. עכשיו שפרקה ממנה עול בית ושדה

* דפים (1) - (4) מתוך כ"י 1:381 בארכיון עגנון שסימנו במחלקת כתבי-היד בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי הוא 1270 °4. כתב-היד נמסר למלביה"ד, ג. שקד, על ידי הארכיוור של ארכיון עגנון מר רפי יזור וברשותו של ד"ר מ. נדב, מנהל המחלקה לכתבי-יד בבית-הספרים. הגברת אמונה עגנון ירון נתנה הסכמתה האדיבה לפרסומו של כתב-יד זה. יעמוד כולם על התודה.

דעתה פנויה קצת לדברים שאינם מן העבודה. נזכרה בימים ראשונים כשהיתה דרה ב'פו, ומדבר לדבר נזכרה באותו גליצאי באותו יצחק קומר חברו של ידידיה רבינוביץ, כמה רחוקים הם אותם הימים. הן בזמן והן מלבה. לא הספיקה סוניה לתת דעתה מה זה נזכרה בהם עד שנפלה עליה שינה ונתנממה.

נפלו דברים לתוך לבה שרחוקים הם מלבה מאד יותר מן הדברים שהגתה בהם בהקיץ קודם שנתה. אם אנו מצרפים אותם בקרוב כך הם. בורא כל הנשמות קצב לכל נשמה ונשמה מתת אהבתה. יש נשמות שזוכות למנת האהבה שנקצבה לה בזמן שהיא קיימת בגוף ויש נשמות שזוכות אחר שנתפרדה הנשמה מן הגוף, שהבנים והבנות מקבלים מה שלא קיבלו הם בחיי הגוף."

גרשון שקד :

חלקת השדה הנטושה

הערות אחדות לאפילוג המושמט

הלכה למעשה, אין מלכות האוטופיה נוגעת במלכותו של הרומאן.

הקורא תמיה מדוע נשארת נבואת נחמה זו יתומה, בחינת שטר שאינו נפרע והרומאן גופו מסתיים בפרענות העשויה להשתמע לכמה וכמה פנים. קטע הסיום המושמט, המור- בא לעיל, אולי עשוי לתרץ כמה מן הקושיות הללו.

הקטע הנידון מנסה לגשר על הפער הטר-גי המונח ביסודו של הרומאן, שעלילתו מוש-תתת על כך ששני העולמות, יפו וירושלים, סוניה ושפרה, הם שני קצוות, שהקשר ביניהם הוא מעוות אשר לא יוכל לתקן. יצחק נתפס כקרוב פולחני של אותו קרע נצחי שבין גלות לגאולה, יהדות וציונות. הוא, כיצחק אבינו, אינו אלא קרבן שנעקד על הר המוריה, והאלוהים אינו ממציא לו תחליף.

ודוק: סיומו של הרומאן נפתח בבצורת, ורק לאחר הלווייתו של יצחק מתחילה פריחה חדשה: "תמול שלשום עומדים היינו בתפילה ובתחנונים והרבינו בסליחות ותקענו בשופר רות ואמרנו הושענות והיום קוראים אנו הלל בקול גדול וזמרה" (תמול שלשום, עמ' 606). חטא רבץ, כביכול, על האדמה כולה כל זמן שהיה יצחק בחיים, ורק לאחר שנפטר זה מארצות-החיים, לאחר שנשכו הכלב, הו' סר העון מעליה והיא זוכה לפריחה חדשה: "וכשיצאנו לחוץ ראינו שהאדמה משחקת בציציה ובפרחיה. ומקצה הארץ ועד קצותה באו רועים ועדריהם, ומן האדמה הרוויה עלה קול הצאן, ולעומתן ענו צפרי שמים.

קוראי עגנון אמונים על סיומי ספורים, שיו-תר משהם סוגרים הם פותחים ויותר משיש בהם דברי נחמה וישועה לחיי ההווה יש בהם שמץ ניחומים לעתיד לבוא. ויותר משיש כאן נחמה, הבטחה יש כאן, שעוד עתיד המ-חבר לחזור אל גיבורים שונים מגיבורי הס-פור ולספר על אלה שגורלם שפר מגורל הגיבורים האחרים. כך מרמו לנו בעל הס-פור ב"סיפור פשוט" שהוא עתיד ליתן דעתו על סיפור אהבה של האוהבים האמיתיים (עניני בלומה נאכט ועקביה מזל) בסיפור מן הסיפורים שהוא מבקש לכתוב; וכך מרמו לנו בעל הסיפור ב"תמול שלשום" שהוא עתיד לספר לנו על "מעשי אחינו ואחיותינו בני אל חי עם ה' העובדים את אדמת ישר-אל לשם ולתהילה ולתפארת", והוא ממשיך ומבטיח ש"מעשיהם של שאר חברינו וחב-רותינו יבוא בספר חלקת השדה" (תמול שלשום, עמ' 607).

למרות ההבטחה האוטופית נראה לנו, שה-רומאן כולו אינו מתוקן לקראת אוטופיה. זו אמנם מצויה בכוח בדמותו של מנחם הער-מד או בדמותה של עיך-גנים, אבל בפועל,